

Семигінівська Т. Г.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету

ДОСЯГНЕННЯ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕДАЧІ НАЗВ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ ТА ОЗБРОЄННЯ ЗАСОБАМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті подано вирішення наукового завдання передачі назв української військової техніки та озброєння англійською мовою, встановлено основні шляхи формування української військової термінології, визначено труднощі, що виникають під час перекладу лексичних одиниць на позначення військової техніки та озброєння.

Ключові слова: способи досягнення еквівалентності, прецизійна лексика, професіоналізми, інтернаціоналізми, запозичення, терміни, назви військової техніки і озброєння.

Постановка проблеми. Стаття присвячена аналізу передачі назв військової техніки та озброєння засобами англійської мови за допомогою лексичних та граматичних трансформацій. Актуальність представленої теми визначається недостатнім порівняльним аналізом лексичних та граматичних особливостей перекладу назв військової техніки та озброєння англійською мовою, а також недостатнім вивченням значення перекладацьких трансформацій для досягнення еквівалентності у перекладі з української мови засобами англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну базу дослідження становлять праці науковців та дослідників у галузі перекладознавства, а саме роботи В.В. Балабіна, П.А. Матюши, Я.Й. Рецкера, О.Д. Швейцера, Є.В. Бреуса та інших вчених. Перспективними для перекладачів-практиків вбачаються напрями розвитку військового перекладу, але нині бракує теоретичних та практичних розвідок, що задовольняли б потреби перекладачів, що працюють у військовій галузі. Одним з розроблених напрямів є передавання назв військових структур (ергонімів), які, на думку П.А. Матюши, є ключовими для розуміння військових текстів [1, с. 143].

Метою статті є встановлення та порівняння особливостей відтворення англійською мовою граматичних та лексичних явищ під час передачі назв української військової техніки та озброєння. Матеріалом дослідження є близько 50 зразків назв військової техніки та озброєння, дібраних методом суцільної вибірки з щорічного журналу Збройних Сил України «Біла книга» 2011–2014 рр. та перекладних відповідників англійською мовою («White Book»).

Виклад основного матеріалу. Варто взяти до уваги те, що військова лексика на момент проголошення незалежності в Україні була практично відсутньою, що спричинено низкою геополітичних факторів. На жаль, ще й сьогодні відчувається неуніфікованість для номінації всіх понять сучасної військової техніки та озброєння, що частково пояснюється епізодичністю розвитку української військової терміносистеми.

В українському військовому термінотворенні переважає так звана східна тенденція розвитку, що передбачає збереження термінів російського походження, а також впровадження інтер-

націоналізмів. До основних шляхів формування української військової термінології науковці відносять словотворчі та фразотворчі моделі мови, семантичні перетворення загальнозжиганих слів, а також запозичення.

Швидкий розвиток військової техніки є однією з вирішальних умов, що визначають рівень боєздатності сучасної армії. Військова техніка становить головний матеріальний компонент військової могутності держави.

Озброєння (бойове озброєння) – це комплекс матеріальних засобів активної (наступальної) чи пасивної (захисної) дії, спрямованої на допомогу у ході бойових дій, що поділяється на наступальне озброєння, захисне озброєння та бойову техніку. Засоби, що застосовуються для психологічної війни (агітація, пропаганда) та інші нематеріальні засоби дії на супротивника під час війни не можуть бути зараховані до категорії озброєння [2, с. 122].

Історичне термінознавство вивчає історію термінів та терміносистем для того, щоб виявити тенденції їх утворення та розвитку, що, у свою чергу, дає змогу дати вірні рекомендації стосовно їх упорядкування [2, с. 55]. У наш час на основі цих досліджень виникає нова самостійна лінгвістична дисципліна – антрополінгвістика (розділ лінгвістики, що вивчає еволюцію людського мислення на основі її відображення у відповідній еволюції мови (насамперед його лексики); її вихідним положенням є те, що практично всі історичні зміни в людській свідомості, розвитку культури і зростанні знань відображаються в лексичній системі мови) [3, с. 357].

Функціональне термінознавство пов'язане з вивченням сучасних функцій терміна в різних текстах та ситуаціях професійного спілкування і підготовки спеціалістів, а також досліджує особливості використання термінів в мові та комп'ютерних системах.

На сучасному етапі формується низка нових напрямів, серед яких слід зазначити когнітивне або гносеологічне термінознавство, що займається дослідженням ролі термінів у науковому мисленні та знанні. Як самостійні розділи термінознавства можна розглядати також термінознавчу теорію тексту; ця теорія посідає позицію між термінознавством та власне теорією тексту і займається питаннями типології текстів (де є терміни), термінологічним аналізом тексту і текстовим аналізом терміна.

Наведемо кілька прикладів, щоб наочно продемонструвати назви військової техніки та озброєння та їхні відповідники засобами англійської мови: *радіошлюз – radioslice gate; снаряди – shells; фрегата – frigate*.

Варто зазначити, що слова «снаряд» та «фрегата» поступово переходять у слова загального вжитку і втрачають свою термінологічність, отже, можемо їх вважати прецизійною лек-

сикою, як і їхні відповідники англійською мовою: “shells” та “frigate”.

Наступне слово вживається у вузькому значенні, тобто залучене до системи понять певної галузі, у нашому випадку військової, тому вважається терміном: *трал* – *minesweeper*.

Професіоналізми – слова, які вживають люди, об'єднані певною виробничою діяльністю, тобто слова, притаманні мовленню представників певної професії. Слушно зауважимо, що кількість професіоналізмів на позначення назв військової техніки та озброєння незначна. Проте наведемо кілька прикладів професіоналізмів, що застосовуються у військовій галузі: *корвет* – *corvette*, *маршрутизатор* – *router*.

Розглянемо ще один приклад вживання професіоналізму на позначення озброєння: *гаубиця* – *Howitzer*. У наведеному прикладі епонім «гаубиця», що є професіоналізмом, збережено у перекладі за допомогою англійського відповідника “Howitzer”.

Одним з джерел збагачення лексики кожної мови є запозичення. Термін «запозичення» означає процес надходження і засвоєння іншомовних слів внаслідок різних соціальних причин: війни, торгівлі, подорожей, технічного співробітництва, культурних зв'язків. Запозичуються, як правило, окремі слова, рідше це можуть бути словосполучення (у тому числі сталі) і навіть граматичні структури. При цьому запозичення можуть бути перекладні (кальки, translation loans) і семантичні. Виходячи з цього, можна дійти висновку, що більшість інтернаціоналізмів є частковими інтернаціоналізмами, а повні інтернаціоналізми – це також окремий випадок часткових інтернаціоналізмів. Інтернаціоналізми становлять значну частину лексики назв військової техніки та озброєння. Досить часто інтернаціоналізми використовуються на позначення ергонімів, проте інколи вони притаманні і назвам військової техніки та озброєння: *ПТРК* – *Anti-Tank Missile System*. У наведеному прикладі інтернаціоналізм збережено, хоча у мові перекладу префікс анти- відсутній, і, відповідно, в українській мові маємо не «антитанковий», а «протитанковий».

Наведемо ще кілька прикладів: *об'єкт* – *object*, *модель* – *model*, *система* – *system*, *маркер* – *marker*, *полігон* – *polygon*.

У запропонованих прикладах інтернаціоналізми збережено як у вихідній мові, так і у мові перекладу.

Лексичні трансформації застосовуються переважно тоді, коли у тексті зустрічається нестандартна мовна одиниця (на рівні слова чи словосполучення). У нашому випадку такими одиницями здебільшого є терміни на позначення найменування військової техніки та озброєння. Це можуть бути як власні, так і загальні назви, характерні українській термінологічній системі.

За основу для аналізу прикладів ми взяли класифікацію, запропоновану В.Н. Комісаровим, який виділив такі лексичні трансформації: перекладацька транскрипція та транслітерація, калькування, лексико-семантичні заміни: конкретизація, генералізація, смисловий розвиток [4, с. 172].

Транскрипція і транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови перекладу. При транскрипції відтворюється звукова форма слова іншої мови: *бойовий корабель класу “корвет”* – *“Corvette” class battle ship*; *підводний човен “Заноріжжя”* – *submarine “Zaporizhzhia”*; *переносний зенітний ракетний комплекс “Ігла-1”* – *manpad complex “Iгла-1”*.

Транслітерація – спосіб перекладу, за якого відтворюється графічна форма (буквений склад) лексичної одиниці: *ракету*

“Точка-У” – *“Tochka-U” missiles*; *радіолокаційна трьохкоординатна станція “Пелікан”* – *Triple-grid radio-location station “Pelican”*.

Проаналізовані приклади дали змогу дійти висновку, що для передачі назв української військової техніки та озброєння з-поміж цих двох прийомів найчастіше застосовується транслітерація: *крилаті ракети “Терміт-Р”* – *“Termit-R” cruise missiles*; *Протитанковий ракетний комплекс “Фагот”* – *“Fagot” Anti-Tank Missile System*.

За визначенням В.І. Карабана, слова-реалії – це лексичні елементи, що позначають етноспецифічні поняття [5, с. 421]. Тобто це слова, що притаманні тільки одній культурі. Серед багатьох мовознавців, таких як, зокрема, О.Д. Швейцер, А.А. Паршин, Л.С. Бархударов, такі слова вважаються безеквівалентною лексикою, оскільки не мають в мові перекладу еквівалента. Не дивлячись на те, що слова-реалії дуже складно перекладати, було запропоновано такі способи: транскодування та / або транслітерація.

У перекладах текстів матеріалу дослідження ми виявили часті випадки застосування прийомів транскодування для відтворення термінів на позначення назв українських організацій, підприємств, державних структур тощо: *казенний завод “Імпульс”* – *State Industry “Impulse”*; *Державне конструкторське бюро “Південне”* – *State Designing Bureau “Pivdenne”*; *БМ-21 “Град”* – *BM-21 “Grad”*.

Розглянемо ще декілька прикладів використання транслітерації у перекладі військових термінів: *зенітні ракетні комплекси С-300П, 9К37 “Бук”* – *anti-aircraft missile complexes S-300P, 9K37 “Buk”*; *фрегата “Гетьман Сагайдачний”* – *frigate “Hetman Sahaidachny”*.

Для відтворення наведених назв військового озброєння та техніки перекладач застосував прийом транслітерації, оскільки усі ці назви є українськими реаліями і найвдалішим способом передачі є саме транслітерація.

Окрім розглянутих прикладів, також зустрічаються назви техніки, що транслітеруються, а в дужках вказується перекладний англійський відповідник: *РСЗО БМ-21 “Град”* – *BM-21 “Grad” (Hail) MLRS*; *РСЗО 9К57 “Ураган”* – *9K57 “Uragan” (Hurricane) MLRS*; *РСЗО 9К58 “Смерч”* – *9K58 “Smerch” (Twister) MLRS*.

Такий спосіб перекладу також є досить поширеним, оскільки таким чином зберігається вихідна назва лексичної одиниці, а також зазначається переклад, що дає змогу реципієнту краще зрозуміти зміст вихідного повідомлення. *бойовий модуль “Буг”* – *combat module “Bug”*.

Отже, транскрипцію та транслітерацію можна досить часто використовувати для перекладу власних назв. Вони, як правило, передаються саме за допомогою цих двох прийомів (інколи також за допомогою калькування), а лише в поодиноких випадках – перекладаються.

Були також розглянуті назви українського військового озброєння та техніки, що, як правило, не мають перекладних відповідників в англійській термінологічній системі. Для передачі аббревіатур та скорочень за основу взяли класифікацію В.І. Карабана. Отже, В.І. Карабан вирізняє чотири способи відтворення аббревіатур та скорочень [5, с. 449–451].

1) Переклад відповідним скороченням: *ППОС (процес планування та оцінки сил)* – *PARP (Planning and Review Process)*; *РСЗВ (реактивна система залпового вогню)* – *MLRS (Multiple Launch Rocket System)*.

У наведеному прикладі відповідник був підібраний із наявного лексичного запасу англійської мови. Іноді в таких випадках відповідник створюється у процесі перекладу.

2) Переклад відповідною повною формою слова або словосполучення у цільовій мові: *ОВТ – Weapons and Equipment; ПКВС – portable video-broadcasting set; ОАЗ – Operation «Active Endeavour»; ЗПК С-300ПТ – S-300PT Surface-to-Air Missile System.*

Такий спосіб використовується, якщо у мові перекладу не існує абрєвіатури-відповідника, а для збереження змісту повідомлення необхідно точно передати значення вихідного елемента.

Під час дослідження також зустрічались приклади «зворотної трансформації», тобто повна вихідна форма лексичного елемента відтворюється за допомогою абрєвіатури у тексті перекладу: *засоби радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту – NBC protection items; бронетранспортер БТР-4 – APC BTR-4; бойова машина піхоти БМП-1М – IFV BMP-1M.*

3) Транскодування абрєвіатури чи скорочення: *проект модернізації БТР-70 – BTR-70 modernization project; комплексні динамічні тренажери екіпажу танка Т-64Б, БМП-2 та автомобілів – T-64B, BMP-2 and vehicle crew complex simulators; окуляри нічного бачення ОНБ – night vision ONB goggles.*

Як бачимо, разом із такими абрєвіатурами, як правило, застосовуються пояснювальні слова, що перекладаються англійською мовою для ясності повідомлення. Такий спосіб відтворення допомагає зберегти первинну назву української військової техніки у тексті перекладу, а пояснювальні слова допомагають читачу цільового тексту зрозуміти, про що йдеться.

Найуживанішим способом перекладу абрєвіатур із чотирьох, запропонованих В.І. Карабаном, у досліджених матеріалах є транскодування власне абрєвіатури чи скорочення: *Бойова розвідувальна дозорна машина БРДМ-2 – BRDM-2 Armoured Personnel Carrier; 152-мм самохідна гаубиця «МСТА-С» – MSTA-S 152-mm Self-Propelled Howitzer.*

Як свідчать наведені приклади, такий прийом досить часто застосовується для передачі назв української військової техніки англійською мовою, оскільки здебільшого це саме власні військові назви, що притаманні лексичній системі української мови, тому для їхнього точного відтворення найкраще використовувати саме прийом транскодування.

4) Транскодування повної вихідної форми відповідної абрєвіатури чи скорочення: *літак Ан-26 – An-26 (Antonov) aircraft.*

Для відтворення назв військової техніки та озброєння цей прийом використовується не дуже часто, здебільшого в таких випадках, як наведено у прикладі, тобто коли в українському тексті скорочення назви техніки – це скорочена форма або абрєвіатура компанії-виробника.

Отже, проаналізувавши приклади передачі абрєвіатур та скорочень, що позначають найменування української військової техніки та озброєння, можемо сказати, що такі лексичні елементи є досить поширеними у військовій літературі, тому слід бути уважними, підбираючи спосіб їхнього відтворення, щоб не викривити зміст первинного повідомлення.

Калькування досить часто застосовується для перекладу складних термінів, тому в ході нашого дослідження ми виявили велику кількість прикладів використання цього лексичного прийому для відтворення назв українського військового озброєння та техніки: *тактичні ракети – tactical missiles; ручні гра-*

нати – hand grenades; артилерійські снаряди – artillery shells, переносна радіостанція Р-005У на 5 Вт – Portable radiostation R-005U 5 Wt, гладкоствольна гармата – smoothbore cannon.

Всі описані приклади були перекладені за допомогою калькування, тобто за допомогою словникового відповідника.

Висновки. В результаті дослідження встановлено, що проблеми, що виникають під час відтворення військової лексики, зумовлені труднощами перекладу складених та складних слів, що є компонентами таких термінів. Аналіз джерел матеріалу дослідження дав змогу встановити, що головними способами перекладу назв військової техніки та озброєння є транслітерація, транскрипція та калькування.

Визначено головні труднощі, що виникають під час перекладу зазначених лексичних одиниць, серед яких слід назвати невідповідність фонологічних систем мови джерела і мови перекладу, невідповідність орфографічних систем мови джерела та мови перекладу, неоднозначність транскрипції ономастичних запозичень із мови джерела в мову перекладу і можливість їхньої ретранскрипції. Саме способи або шляхи подолання таких труднощів можуть слугувати для подальших розвідок у цьому напрямі.

Література:

1. Матюша П.А. Структурно-семантичні типи романських військових ергонімів та їхні українські відповідники / П.А. Матюша // Мовні та концептуальні картини світу. – 2006. – № 19. – С. 142–145.
2. Основи військового перекладу: (англ. мова) : [підручник] / [В.В. Балабін, В.М. Лісовський, О.О. Чернишов] ; за ред. В.В. Балабіна. – К. : Логос, 2008. – 587 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комиссаров. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 128 с.
5. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.

Семигинивская Т. Г. Достижение эквивалентности при переводе названий воинской техники и вооружения на английский язык

Аннотация. В статье предложено решение научного задания передачи названий украинской воинской техники и вооружения на английский язык, установлены основные пути формирования украинской воинской терминологии, определены трудности, которые возникают во время перевода лексических единиц на обозначение воинской техники и вооружения.

Ключевые слова: способы достижения эквивалентности, прецизионная лексика, профессионализмы, интернационализмы, заимствования, термины, названия воинской техники и вооружения.

Semyhinivska T. Achieving equivalence while reproducing names of military hardware and weapons in English

Summary. The article provides a solution to the scientific tasks of the names Ukrainian military equipment and weapons in the English language, established the basic ways of forming Ukrainian military terminology, identified difficulties that arise during the translation of lexical units on the designation of military equipment and weapons.

Key words: ways to achieve equivalence, vocabulary precision, professionalism, internationalism, drawing, terms, names of military equipment and weapons.